

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І.І.МЕЧНИКОВА

Шестопалова
Людмила Дмитрівна

УДК 811.161.2'373.23:82-3(043.3)

Специфіка антропонімів у химерній прозі
(на матеріалі творчості В.Г.Дрозда)

Спеціальність 10.02.01 - українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2006

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі практичного курсу української мови Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Карпенко Юрій Олександрович,

Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова,
професор кафедри української мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Мойсієнко Анатолій Кирилович,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,

завідувач кафедри сучасної української мови;

кандидат філологічних наук, доцент

Касім Галина Юрївна,

Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова,
доцент кафедри загального та слов'янського
мовознавства

Провідна установа – Чернівецький національний університет ім.Юрія Федьковича, кафедра історії та культури української мови, Міністерство освіти і науки України, м.Чернівці.

Захист відбудеться „23” березня 2006р. о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.051.02 в Одеському національному університеті ім.І.І.Мечникова за адресою: 65058, Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд.165а.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова за адресою: 65026, Одеса, вул.Преображенська, 24.

Автореферат розіслано 22.02.2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Матузкова О.П.

Загальна характеристика роботи

Донині однією з найважливіших проблем сучасної української літературної ономастики є дослідження функціонально-стилістичних особливостей антропонімії в художньому творі. Добір антропонімів для митця – це прояв його літературної індивідуальності та художньої майстерності на фоні реальної суспільно-історичної дійсності.

Наукові дослідження, здійснені в галузі літературної ономастики (Л.Белей, В.Калінкін, Ю.Карпенко, В.Михайлов та ін.), становлять важливу теоретичну базу для нових антропонімічних розвідок. Останнім часом об'єктом ономастичних студій стали особові імена в українських народних обрядових піснях (Н.Колесник), романах П.Загребельного, І.Ле, П.Панча (Т.Гриценко), драматичних творах Л.Українки (Т.Крупеньова), різножанрових творах Л.Костенко (М.Мельник), поетичному ономастиконі творів Я.Славутича (Л.Селіверстова), романах Г.Тютюнника й В.Земляка (А.Соколова) та інших відомих майстрів красного письменства, що, у свою чергу, доводить активний розвиток літературної антропоніміки як окремої мовознавчої дисципліни з визначеним об'єктом дослідження й апробованою методикою.

Актуальність дослідження. Помітним явищем в українській літературі 60 – 80-х років стала так звана химерна проза. Химерність має давню літературну традицію й невичерпні фольклорні джерела. Започаткована О.Ільченком у романі „Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа молодиця”, вона простежується у творах М.Стельмаха, В.Земляка, П.Загребельного, Є.Гуцала, В.Шевчука та інших письменників, але В.Дрозд розвинув традиції химерної прози, відтворивши унікальний, глибоко національний тип української самобутньої людини. Художні твори В.Дрозда близькі до народних бувальщин своєю фантазійністю, різноманітними перевтіленнями і неймовірностями. „Химерність” – об'єднувальна назва, що сполучає „фантазмагоричність”, „дивність”, „примхливість”, „кумедність” тощо. Якщо говорити про химерний стиль як жанрову специфіку творів, то домінуючими на образно-змістовому рівні, на думку Л.Т.Масенко, слід визнати пародійно-комедійне начало, ексцентричність, гротесковість у змалюванні персонажів, а в мовностильовому плані – орієнтацію на усне розмовне мовлення, на використання оригінальних іменувань, що і зумовлює онімну специфічність цього літературного напрямку.

Творчий доробок В.Дрозда становить велику кількість оповідань, повістей, романів, яким властива „химерність”, нав'язана історією, а також незвичайним сприйняттям буденних подій та їх емоційно-експресивним переомисленням. Лінгвістична ж специфіка творів письменника полягає в нетрадиційному конструюванні та обігруванні онімичних елементів, у характерному смислового наповненні використаних антропоформул та їх уяскравленій варіативності, а також у доречному, адекватному доборі імен та прізвищ, що і становить істотний складник ідіостилю письменника. До творчості В.Дрозда переважно зверталися літературознавці (М.Жулинський,

П.Майдаченко, Р.Сивокінь, В.Брюховецький, А.Погрібний, Л.Донченко та ін), проте мовознавчий аналіз спадщини письменника, дослідження ономастичної своєрідності його творів і досі не здійснено, що і зумовлює актуальність дисертаційної теми.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Виконане дослідження відповідає науковій темі кафедри української мови Ізмаїльського державного гуманітарного університету “Функціонування і розвиток мови” та науковій темі кафедри української мови Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова “Актуальні питання лексичної і граматичної системи української мови” (номер державної реєстрації 0101001415).

Об'єктом дослідження є онімія творів В.Дрозда, а **предметом** дослідження – лексико-семантична та функціонально-стилістична специфіка антропонімів у різножанрових творах письменника.

Джерельною базою дослідження послужили тексти художніх творів В.Дрозда. Усього обстежено 157 різних антропонімів у 2018 ужитках семи найхарактерніших оповідань і повістей письменника.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз літературної антропонімії в системі оповідань і повістей В.Дрозда. Для досягнення зазначеної мети розв'язано такі основні завдання:

- 1) окреслено поетонімосферу художньої творчості В.Дрозда як представника літературної традиції химерної прози;
- 2) визначено загальномовні аспекти та специфічні, індивідуально-авторські особливості літературної ономастики В.Дрозда на рівні її структури та функціонування;
- 3) з'ясовано лексико-семантичну специфіку літературного антропонімікону письменника;
- 4) встановлено контекстуальну і функціональну текстотвірну сутність аналізованих антропонімів та їх роль у конкретних сюжетних ситуаціях і подіях;
- 5) розкрито функціонально-стилістичне навантаження контекстуальних антропонімів, використаних у творах В.Дрозда;
- 6) конкретизовано антропонімічну специфіку у творах химерної прози на матеріалі оповідань і повістей В.Дрозда.

Вибір **методів дослідження** зумовлено загальною метою, конкретними завданнями роботи та специфікою аналізованого об'єкта. Провідним є описовий метод і його основні прийоми інвентаризації та систематизації мовного матеріалу. Також використано метод семантичного аналізу та функціонально-стилістичної ідентифікації, що уможливило з'ясування смислової та контекстуальної особливості літературних антропонімів. Досить широко використовується кількісний метод. Оригінальність форм авторських ім'явжитків підказала звернення до зіставного методу, застосованого для увиразнення антропонімних уживань у різножанрових творах В.Дрозда.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що комплексне дослідження антропонімії прозових творів (оповідань, повістей) В.Дрозда і загалом химерного напрямку в українській

літературі здійснюється вперше. У межах проведеного дослідження з'ясовано індивідуально-авторські особливості літературних ім'яжитків, виявлено текстотвірну функцію антропонімів, а також їх контекстуальних заміників, що увиразнюють жанрову специфіку аналізованих творів як завдяки своїй структурі, так і з огляду на ситуативне використання й стилістичне забарвлення.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати поглиблюють уявлення про своєрідність творчості видатного українського письменника В.Дрозда. Результати аналізу антропонімної частини художнього тексту становитимуть підґрунтя для подальших теоретичних узагальнень з проблем літературно-художньої ономастики, ідіостилію письменника, жанрової специфіки оніма. З'ясування ролі антропонімичного компоненту у творах химерного стилю дає підстави детальніше визначити своєрідність цього яскравого напрямку в сучасній українській літературі.

Практичне значення роботи виявляється в тому, що одержані результати можуть використовуватися в курсах із сучасної української мови та літератури, у спецкурсах з ономастики та семінарах при вивченні творчості українських письменників. Отримані результати можуть застосовуватися для написання підручників і навчальних посібників із зазначених курсів, а також для укладання ономастичного словника мови В.Дрозда як видатного українського письменника.

Апробація роботи. Результати дослідження виголошено на ІХ Всеукраїнській ономастичній конференції “Ретроспекція і перспективи української ономастики” (Кіровоград, 2001). Окремі розділи та дисертація в цілому обговорювалася на засіданнях кафедри сучасної української мови й практичного курсу української мови Ізмаїльського державного гуманітарного університету (2000, 2001, 2002, 2003) та на кафедрі української мови Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (2005). За темою дисертації опубліковано сім статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (215 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 221 с., текстова частина – 194 с.

Основний зміст дисертації

У “**Вступі**” обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету та завдання, деталізовано об'єкт, предмет, матеріал дослідження та методику його аналізу, розкрито теоретичне значення та можливість практичного використання результатів дослідження, визначено наукову новизну роботи.

У першому розділі “**Літературна антропонімія як об'єкт наукового вивчення**” окреслено проблеми літературної ономастики, розглянуто сучасний стан дослідження художньої онімії, звернено увагу на антропонімію як найвагоміший онімічний виражальний компонент художнього твору, визначено її специфічні ознаки.

У першому підрозділі “*Проблематика термінології літературної ономастики*” зазначено, що українська літературна ономастика – це вже сформована галузь мовознавчої науки, проте існують проблеми, які потребують негайного з’ясування і глибокого вивчення, зокрема, пов’язані з термінологічним апаратом літературної ономастики. Проблема терміна, який би точно та однозначно розкривав сутність понять зазначеної галузі мовознавства, існує і зараз і почасти полягає в ототожненні, нерозрізненні дефінувань літературної та реальної антропонімії. Так, на позначення імені літературного персонажа ономастична наука послуговується кількома термінами, запропонованими відомими мовознавцями-ономастами – *літературний антропонім, поетичний антропонім, поетонім, промовисте ім’я, стилістичний антропонім, художній антропонім*. Л.О.Белєй вважає, що термінам *поетичний антропонім, промовисте ім’я, стилістичний антропонім, художній антропонім* властива надмірна неконкретність, тому вчений надає перевагу терміну *літературно-художній антропонім (ЛХА)*, погоджуючись із тим, що і він теж не бездоганний, оскільки має багатокomпонентну структуру та узагальнену семантику.

Представники Одеської ономастичної школи на чолі з проф.Ю.О.Карпенком найчастіше послуговуються терміном *літературний онім, літературна онімія*, але паралельно функціонують й терміни *поетонім, поетонімія*. У складі поетонімів розрізняють реально існуючі імена та імена вигадані, створені уявою письменника, де останні названі фіктонімами. Німецький учений К.Гутшмідт і чеська дослідниця М.Кнаппова застосовують узагальнювальний термін *літературне ім’я*, вказуючи на важливість ролі імені насамперед у сюжетному розвитку.

Наведена термінологічна розбіжність є формальним показником трьох найвпливовіших в Україні ономастичних наукових шкіл – Одеської (оперує терміном *літературна ономастика*), Донецької (*поетична ономастика*), Ужгородської (*літературно-художній антропонім*).

Останнім часом науковці активно розробляють питання методів і прийомів опису *онімного простору* художніх творів. Т.В.Немировська пропонує в цьому аспекті використовувати термінологію реальної ономастики, оскільки вона більш апробована і достатньо сформована. Так, терміном *ономастичний (онімний) простір* у літературній ономастиці позначається комплекс усіх власних імен, розрядів, класів, наявних у художніх творах. За аналогією до видового терміна усталено функціонують і конкретизовані дефінітиви *топонімічний простір* та *антропонімічний простір* художнього твору. З іншого боку, В.Калінкін пропонує замінити компонент у терміні *ономастичний простір* на *онімний*. Учений зазначає, що останнім часом термін *ономастика* найчастіше використовують у значенні *наука про особові імена*, а для позначення групи імен уживають терміни *оніми* й у збірному сенсі – *онімія*, що, на думку дослідника, і визначає термінологічні пріоритети.

Наявність різних позицій учених щодо релевантного термінологічного апарату літературної ономастики зумовлює необхідність деталізації відповідної системи дефінувань у реферованому дослідженні. Концептуальними засадами дисертаційної праці є наукові традиції

Одеської ономастичної школи, що і визначає актуальну терміносистему: *антропонімний простір, літературний антропонім, літературний онім*.

У другому підрозділі “*Про стан наукового вивчення ономастики української літератури*” зазначено, що в 60-ті роки ХХ ст. ономастика набула міжнародного статусу: проводяться міжнародні та всеукраїнські конференції й конгреси, результатом яких є видання наукових збірників, статей, монографій, словників, бібліографічних довідників, ономастичних журналів, бюлетенів та дисертаційних досліджень.

Значному прогресу ономастики сприяли праці видатних вітчизняних учених-мовознавців: Л.О.Белея, В.О.Горпинича, І.М.Железняк, В.М.Калінкіна, Ю.О.Карпенка, В.В.Лободи, Л.Т.Масенко, Ю.Н.Редька, М.Л.Худаша, К.К.Цілуйка, П.П.Чучки та ін. Потрібно зазначити, що дисертаційні дослідження з української літературної ономастики охопили твори багатьох відомих українських письменників. Зокрема це „Антропонімія О.Гончара: природа, еволюція, стилістика” (В.М.Галич); „Власне ім’я у творчості М.М.Коцюбинського” (Т.В.Немировська); „Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка” (Г.П.Лукаш); „Ономастика творів Ліни Костенко” (М.Р.Мельник); “Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича” (Л.І.Селіверстова); „Ономастика драматичних творів Лесі Українки” (Т.І.Крупеньова) тощо. У підрозділі проаналізовано різноманітні аспекти, висвітлені у наявних монографічних працях, виокремлено проблемні питання, систематизовано досягнення сучасної літературної ономастики, окреслено перспективи її розвитку.

У третьому підрозділі “*Антропонімія як виражальний компонент художнього твору*” зазначено, що в порівнянні з реальною літературною антропонімією виконує цілий комплекс найрізноманітніших стилістичних функцій. У реальному житті ім’я не викликає таких особливих емоцій, як літературне. При створенні художнього образу у творчій лабораторії письменника антропонім набуває конотативного забарвлення, яке максимально увиразнює його. Внутрішня форма імені так чи інакше співвідноситься з художнім образом, а етимологія імені перегукується з ним. Але єдність внутрішньої форми імені і художнього образу не повинна заважати антропонімній динаміці. Що більший ступінь варіативності антропоніма, то він яскравіший, емоційніший. Тенденція найчисленнішої варіативності простежується, як правило, у творах критичного, сатиричного, а також химерного спрямування: *Сластьон, Йосип Македонович, Йоська, Македонович, Йосип, Йося, Йосип Македонович Сластьон, Йосип Сластьон, Македонський, Йося Македонович, Йося Македонович Сластьон, Йоська Македонський, Сластьон Йосип Македонович* (“Балада про Сластьона”); *Дора, Федора, Федора, Дорочка, Дорюнечка, Дора Василівна, Федор’очка, Фед’ора* (“Ірїй”).

Важливу роль у творі відіграє і прізвище, яке надає оригінальності й неповторності художньому образу, а кореляція імені і прізвища може вступати у протиріччя з характером героя: *Андрій Шишига, Петро Харлан* (“Самотній вовк”).

Прізвисько в художньому творі – це не тільки знак індивідуалізації персонажа, але і його яскрава експресивно-оцінна характеристика. У прізвиських відбивається фантазія автора, його

спостережливість, уміння виокремити в людині риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні риси, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора: Пор.: **Македонський, Гнойок, Паровозник, Танчик**. Емоційно-експресивне прізвисько створює певну художню ауру, насамперед – у фантазмагоричному творі.

У четвертому підрозділі “*Специфіка літературної ономастики В.Дрозда*” виокремлено низку універсальних особливостей, які характеризують твори цього українського письменника:

1) *химерність ономастики В.Дрозда*. Химерність – це особливий, містифікований погляд на людину і світ. Химерними видаються імена літературних персонажів В.Дрозда: **святий Кіндрат – Кін, Кір; Дора – Фед’ора, Федор’очка, Фе-дора, триста тіток Дор; Халимон, що наполовину втопився в морсі; баба Телениха, яку з’їли вовки, коли та йшла лісом; Затираха, який повалив причілок клубу, заїхавши на сцену, де “були тіятри” – “Ірій”**. Містичним є головний персонаж – **Андрій Шишига** – вовкулака-перевертень (“Вовкулака”);

2) *сільська реальна антропонімія на фоні нереальних подій*. Твори прозаїка мають народне підгрунття. Ономастика позначена яскравою національною своєрідністю. Саме реальний сільський антропонімікон увиразнює жанрову специфіку, часто ґрунтуючись не на прямій номінації, а на метафоричній (**Зеленок, Когут, Трав’янок, Бородай, Політайло, Пасічник, Солом’яник**);

3) *взаємозв’язок оніма і персонажа*. Онім і характер літературного персонажа взаємопов’язані між собою, що ретельно вмонтовано в глибини художнього твору, у його контекст (**Уповноважений, Македонович, Семирозум**). Коло семантичних асоціацій виявляється не відразу, а уяскравлюється з поступовим розгортанням сюжету. Характерно, що поняття імені у В.Дрозда скероване спочатку на апелятив і тільки через значення останнього виникає зв’язок з особовим іменем. Також є прізвиська з прозорою етимологією, у яких зв’язок особового імені з апелятивом не приховується (**Решето, Солом’яник, Сластьон, Шишига**);

4) *контрастність оніма і персонажа*. Ім’я персонажа часто вступає в контрастний перетин з етимологічним значенням імені: **Андрій** – “*мужній, хоробрий*” (“Вовкулака”) виявляє жахливу агресивність до близьких і знайомих людей, **Петро** – “*кам’яний*”, маючи твердий характер, гине, підсковзнувшись на гранітних сходах тощо;

5) *збіг психології персонажа та його імені*. Письменник не пояснює і не коментує значення імені, воно старанно замуrowане, і тільки через відповідні обставини, поведінку та психологічний стан персонажа стає зрозумілим читачеві. Роздвоєння особистості, прояв звіроподібних інстинктів, не притаманних людині, користолюбство, яке доходить до абсурду, – це характерні особливості, що і зумовлюють відповідні наймення головних персонажів. Пор.: **Шишига** – згусток звіроподібних темних сил (“Вовкулака”); **Сластьон** – користолюбець, який за будь-яких умов прагне “присластитися” до середовища заради особистих корисливих цілей (“Балада про Сластьона”) і т.ін.;

6) *символізм антропонімії В.Дрозда*. Символізм В.Дрозда спирається на: 1) давні вірування, слов’янську міфологію; 2) реальні процеси в суспільстві; 3) художньо-авторське

переосмислення подій життя: *Шишига* – символ злого духу, *Шуляк* – символ хижачтва (*шуліка, коршак*), *Поночівна* – символ ночі, яка є рятівною для героїні (під час розстрілу). Це прізвище побудоване за моделлю *по батькові* і є оригінальним неологізмом автора. Антропоніми створюють глобальну бінарну опозицію у площині художнього твору, скеровану на увиразнення таких загальнолюдських констант, як добро-зло, любов-ненависть, прекрасне-потворне. Зокрема *Поночівна* – це уособлення матері, берегині роду, а *Шуляк* – це руйнації, знищення всього гарного, що є на землі.

Отже, специфіка літературної антропонімії В.Дрозда полягає в доборі конкретних мовних засобів, які увиразнюють певну мотиваційну ознаку у створюваному онімі. Оригінальність, нетрадиційність цих мовних засобів забезпечує непересічну художню цінність літературної антропонімії письменника.

У другому розділі “**Антропонімія оповідань В.Г.Дрозда**” здійснено комплексний ономастичний аналіз оповідань “Повернення Йоськи”, “День, як вік”, “Ніч у вересні”, “Навала”, “Ластівки над письмовим столом”, у яких літературні антропоніми становлять досить значний та естетично вагомий шар. З’ясовано 1) принципи добору та використання онімів; 2) форми їх залежності від жанру та ідейно-художнього задуму твору; 3) основні функції та характеристики онімів як експресивно-стилістичних компонентів художнього образу.

Діючі персонажі мають реальні сільські найменування з конотативним забарвленням *Йоська, Варка, Лисавета, Зінька, баба Зінька, Явдоха та інші*. Серед згадуваних персонажів наявні повні офіційні імена (*Петро* – 49, *Прокіп* – 43, *Іван* – 6, *Оксана* – 5). Іменуючи персонажа, письменник завжди враховує етимологію імені, чим створює підтекст антропомоделі.

Оскільки письменник відтворює сільські події, то антропомодель “ім’я + по батькові” є не частотною, проте, якщо вживається, то або ілюструє високу повагу, або звучить із присмаком гіркої іронії та насмішки: – Пор.: “*Це я тут, розумієш, Йоська, Зеленок, а там головний капітан на версту руку до козирка: “Здрастуйте, Йосипе Терентійовичу! Як здоров’ячко?”; Бородай Віталій Петрович* (1 ужиток): “– *Повезли просо на елеватор, Віталію Петровичу*”.

Зафіксовано й окремий ужиток патроніму, який трапився тільки один раз: “*Сам бачиш, Романовичу, іти мені через усеньке село...*” (“Ніч у вересні”). Стилістична роль такого називання – вираження легкої іронії людини старшої за віком до молодшої, хоч зазвичай ця форма вживається у протилежній ситуації.

В оповіданнях В.Дрозда особливе місце відводиться прізвишкам (45 ужитків). В основному це одночленні антропомоделі. У “Навалі” фігурує прізвисько *Ледачном* (25 ужитків): “*...усе життя шукав, де легше, і в начальстві великому не ходив, а біля начальства в’юнив, за те й прозвали Ледачномом*”. Номінація *Танчик* (19 ужитків) в оповіданні “Ніч у вересні” є функціональним прізвишком. За словником же Б.Грінченка *Танчик* – імовірно від “танець (танчок, таночок)”. Пор.: “*Танчик прийми, Танчик видай, Танчик сюди, Танчик туди, а*

Танчик як пішов удосвіта, то оце щойно поріг переступив, так за день намузичився...". Отже, танок → Танчик. Фізична вада – припадання на ногу („а нога з війни прострелена”) нагадує рух таночку. В оповіданні “День, як вік” вжито згадувану двочленну антропоформулу – **Кривий Гнатко**: “Аж **Кривий Гнатко** молоко везе, до соші мене підкинув”. Онім **Кривий** може бути і прізвиськом, і прізвищем, але більше тяжіє до першого, бо для прізвища звичайною була б постпозиція: **Гнатко Кривий**. Оскільки події відбуваються після війни, то припускаємо, що назву відбиває наслідок каліцтва після поранення, яке вирізняло героя з-поміж інших.

Двочленна антропомодель “ім’я + прізвище” нараховує 4 вжитки – **Андрій Трав’янок**, **Віктор Плюта**. Частіше використовуються прізвища **Трав’янок** (41 ужиток), **Плюта** (9 ужитків). Ім’я персонажа у двочленній антропоформулi, вступаючи у відношення з прізвищем, доповнює, увиразнює його.

В оповіданні “Ніч у вересні” вжито номінацію, яка відрізняється від апелятива лише графічно – **Дід** (6 ужитків). Велика літера у написанні вказує на те, що таке найменування функціонує як узвичаєний антропонім апелятивного походження. Таке називання зустрічаємо і в повісті “Люди на землі”, де власне ім’я **Семен Гнатович Корбут** набуває апелятивно-номінативного сенсу **Дід**.

В оповіданнях зафіксовано прізвища, які мають високий ступінь етимологічної прозорості – **Козут**, **Зеленок**, **Півень**. Максимально прозора етимологія прізвища натякає на поведінку, вчинки персонажа, вказує на соціальний статус та інші ознаки діючого героя. Це яскраві і промовисті літературні антропоніми. **Козут** – мотивоване прізвище (17 ужитків). **Козутами** (*кугутами*) називають людей жадібних, непривітних. Прізвищу передують епітети “вовкуватий, хитрий, недовірливий, тривожний”. Пор.: “Коли горе, то й до Києва, а горе минулося – і з-під Києва вернулися, так, чи що, **Козуте?**”; “Коли узять – то наше, а як дасть – то не моє, колгоспне, ось така у вас позиція, **Козут**”. Останній ім’явжиток – **Козут** тільки наближає прізвище до апелятива, увиразнює характерологічну ознаку персонажа.

Зеленок як літературний персонаж має недосконалий характер, а любов до чарки викликає ще й асоціації із “зеленим змієм”: “Одного вечора п’яного **Зеленка** запхали в мішок і поклали на кладовищі за млином”; “Навчився **Зеленок** пити, і скоро так стало, що без півлітри і не змелеш”; “Але як **Зеленок** трапився. Це десь уже в сорок п’ятому, Лисавета і каже: “Що тобі вік дівувать? Тепер і зеленки на дорозі не валяються”; “А я тобі так скажу: просвистить він твій дiм. Був **зеленок** – **зеленком** і лишився”. Паралельне використання відповідного апелятива **зеленок** (4 ужитки) доповнює, розширює семантику прізвища **Зеленок** (9 ужитків).

Прізвище **Півень** нараховує 6 ужитків і також має відповідну множинну форму **півні** (1 ужиток), яка дуже яскраво увиразнює негативність образу персонажа: “Зігнали німці людей на вигін, **Півень** посередині красується, на носках німецьких чобіт розгойдується..”; “Тут **Прокіп** не втримався: – Дивись, і **півні** із сідала злетіли, розкурились”. Отже, антропомодель “прізвище” грає важливу роль в характеристиці персонажа (**Козут**, **Зеленок**, **Півень**, **Бородай**,

Трав'янка, Плюта,). Вона посідає друге місце після власне іменних антропонімів і нараховує 106 ужитків.

В оповіданні „Ластівки над письмовим столом” є персонажі, яких поіменовано *дід Гаврило* (єдиний критник на усе село), *дід Прокіп*, *тітка Параска* (по 1 ужитку) і змальовано автором з великою теплотою.

Імена історичних осіб виконують номінативно-інформативну функцію, відтворюють колорит певної епохи, окреслюють коло інтелектуальних інтересів ліричного героя, його вподобань, симпатій та ерудиції – *Боттічеллі* (6), *Платон* (2 ужитки), *Вагнер* (1), *Гете* (1), *Грінченко* (1), *Толстой* (1). Імена відомих митців і мислителів втілюють ту творчу атмосферу, в якій перебуває ліричний герой, коли він не занурює себе в сільський побут. Вживання імен історичних осіб є свідченням глибокої обізнаності В.Дрозда з надбанням рідної та світової культури, його поваги до титанів світового мистецтва.

В оповіданні “День, як вік” згадано партизанського ватажка – *Ковпака* (9 ужитків). Це теж реальна історична постать. Згадуваний персонаж Прокіп весь час апелює до нього, шукаючи захисту і порятунку від свавільних законів.

Отже, загальна кількість літературних онімів у проаналізованих оповіданнях за своїм обсягом становить 822 ужитки, що увиразнює актуальність антропонімії оповідань В.Дрозда. Проведений аналіз творів засвідчує, що основним фактором у доборі та використанні антропонімів насамперед є наявність глибинного зв'язку між етимологією імені та характером змальовуваного автором персонажа. Відповідність різнобарвної амплітуди іменувань специфіці жанру химерної прози, уяскравлює стилістичну виразність антропонімікону та досконалу апелятивно-онімну мовну гру репрезентовану оригінальними сенсовими перетинами. Додамо, що найчастотнішою для оповідань В. Дрозда є квалітативна форма імені, що набула нейтрального забарвлення, оскільки персонажі - селяни: *Зінька* (164 ужитки), *Йоська* (66 ужитків), *Варка* (55 ужитків), *Явдошка* (13 ужитків) і т.д. антропоформула “детермінатив + ім'я” *баба Зінька* (113 ужитків), *баба Лисавета* (10 ужитків), яка є характерним елементом мовленнєвого контексту.

У третьому розділі “Антропонімний простір повісті В.Г.Дрозда “Ірій” описано імена літературних персонажів, які є представниками села. У повісті „Ірій” переважає антропомодель *детермінатив + повне ім'я* – *дядько Денис* (158 ужитків), *тітка Дора* (67), *дід Єврась* (29), *дід Кіндрат* (17), *кум Цекало* (10), *пін, отець Савка* (5), *дядько Яків* (4), *дід Семирозум*, *дядько Кузьма*, *дядько Остап* (по 1 ужитку) та вживана рідше антропомодель *ім'я + прізвище* – *Славко Пасічник* (11 ужитків), *Михайло Решето*, *Андрій Політайло* (по 8 ужитків), *Андрій Гнида* (5), *Василь Решето* (3), *Клава Литвин* (1). Такі кількісні показники антропомоделей у повісті цілком виправдані, оскільки в сільському середовищі вони мають значний ареал поширення.

Творчою удачею В.Дрозда є змалювання образу *Паровозника*. У “Повісті про повість” письменник зазначає, що в 70-ті роки для того, щоб осучаснити текст твору, потрібен був позитивний герой. Автор ходив на залізничну станцію, знайомився з машиністами тепловозів,

їздив з ними до Києва. Так з'явився в повісті “Ірій” образ *Паровозника*. Це стилістично вагоме, нестандартне і звучне прізвисько персонажа на ім'я **Яків**: “*Дядько Яків, Паровозник, замикав людську процесію на темній, обкутаній парою машині*”. Поряд з прізвиськом письменник називає у прийнятому ним фантазмагоричному ключі й *паровоз*: “*Дядько Яків... розкрив скриньку і дістав чорного задимленого паровоза...*” Співвідносячись з апелятивом *паровоз*, прізвисько **Паровозник** утворюється за допомогою суфікса **-ник**, продуктивного для словотвірних моделей на позначення осіб певної професії, але непродуктивного в антропонімних дериватах. Між тим, апелятива **паровозник** в українській мові не існує. *Паровозник* – епізодичний персонаж, але в антропонімному просторі повісті “Ірій” він посідає належне індивідуально-стилістичне місце і набуває глибинного змісту моральності праці, увиразнюючи авторський задум.

Епізодичним є двочленний антропонім **Андрій Гнида** (5 ужитків), що виявляє себе у варіантах: *детермінатив + прізвище – дядько Гнида, прізвище – Гнида* (по 1 ужитку). *Гнида* – прозорий відапелятив з пейоративним відтінком. Жартівливе лексичне обрамлення оніма вказує на його апелятивне “минуле” і засвідчує завершення процесу антропонімізації. Онім є характеризуючою деталлю художнього образу, уяскравленого порівняннями та іменниковими характеристиками: “*Я ледве впізнав у присмарках, що жухли, пакульського п'яничку і веселуна Андрія Гниду*”; “*По крутій бані собору повз, наче навук чи кліщ по стелі, чоловічок...*” На думку Ю.О. Карпенка, епізодичним персонажам письменник присвоює максимально виразні імена.

В. Дрозд зізнається, що розділ “Вознесіння святого Кіндрата” – найкращий з усього написаного. Автор пригадує, що йому хотілося змалювати позитивного героя, настільки позитивного, щоб живим пішов на небо. Кіндрат навіть в асенізаційній бочці під час війни партизанам зброю возив. Ніколи наша література не мала позитивного героя – лайновоза, асенізатора. **Кіндрат** (“завершувати”, “хоробрий”) *завершує* своє земне життя і переселяється на небо, а *хоробрість* його в тому, що, будучи живим, він не побоявся вознестися. Ліричний герой Михайло Решето, який є і оповідачем, у своїх фантазмагоричних мріях конструює звучне, на перший погляд, незвичайне ім'я: Кіндрат – **Кін, Кір** (Кін і кін (на кону); **Кір** і кір (від кора)). Химерні ситуації доведені до такого рівня, що сприймаються, як реальні. З одного боку, душу переповнює лірика, а з іншого – журба і гротеск.

Антропонім Решето у повісті зазначає сюжетно й характерологічно зумовлених варіацій – акцентологічної трансформації, яка ніби робить прізвище звучнішим, утворюючи псевдонім: **Решето** (11 ужитків) – **Решёт** (5). Пор.: “*Решёт – звучить вагомніше, аніж Решето, Решето – зовсім по-пакульськи!*” Головний герой твору Михайло Решето мріє стати актором і вважає, що зі зміною наголосу в прізвищі, зміниться його життя. Він мріє навіть про те, щоб замінити прізвище **Решето** на псевдонім **Стриженський** (2 ужитки) відповідно до гідроніма, назви місцевої річки **Стрижень**. На думку хлопця, **Стриженський** – більш “артистично” ніж **Решето**.

Тітка Дора теж має варіанти називань, у які закладено емоційну експресію. Вона постає то просто *Дорою*, то *Федорою*, *Дорюнечкою*, *Дорою Василівною*, *Фе-дорою*, *Фед'орою*, *Федор'очкою*, то *трьомастами тітками Дор*. Химерною є ситуація, коли тітка Дора дізнається, що лотерея невиважна, адже вона давно мріяла виграти автомашину. Розпач тітки Дори передано так: *“Тітка перекинулась кішкою, пронизливо нявкнула і стрибнула на стіл, впившись кігтями в газетний лист... Форми тіла її втратили чіткість, розпливлися по краю стола, буцім виліплені з тіста...”*, а далі: *“Вибухнувши, тітка Дора розлетілася сотні на три маленьких, мов гумові ляльки, тіток Дор...”*; *“Триста тіток Дор, буцім горобці на просо, сипонули зі стін та підвіконь на звабливий дзенькіт, збилися в клубок, наче бджолиний рій, і знову породили тітку Дору в її щоденній подобі”*. В.Дрозд ставить до імені філософськи, сприймаючи його через призму концепції Платона, якого автор часто цитує. Отже, в епізоді є натяк на співвідношення цілого і його частин. Якщо ціле наділене якоюсь властивістю, то цією ж властивістю володіють і його частини.

Варіанти називань виникають відповідно до ситуації і поведінки персонажа, можуть доповнюватися характеризуючими прикметниками (*зажерлива Дора*, *дурна Федора*). Це стосується і дядька *Дениса* - *Денис*, *Денисочко*, *Денис Єврасович*, *Солом'яник Денис*, *Льоня*. Певний варіант імені є акумулятором відповідної гумористичної ситуації, адже повість сповнена гумором, який інколи наближається до сатири і сарказму. Отже, антропоніми мають різноманітні конотації – від офіційних називань до емоційно-пестливих та інтимізуючих, напр. *Льоня*, так називає тітка Дора Дениса Солом'яника у хвилини найвищого емоційного піднесення та доброго настрою.

Антропонімний простір повісті “Ірій” дуже різнобарвний, автор часто вживає заміники імен, які водночас є характеризуючими. Замість *Михайло Решето* – *дорогий товариш*, *скептик*, *песиміст*, *інтелектуал*, *негідник*, *любий хлопчик*, *синок*, *наливода*, *урвитель*, замість *дядько Денис* – *дядько*, *директор*, *товариш директор*, *новий директор*, *ирійський пакулець*. *Ірійський пакулець* – відтопонімний заміник антропоніма. У словосполученні *ирійський пакулець* перший компонент вказує на місце проживання, а другий – *пакулець* – на традиції, характер, поведінку, життєвий темп, якими наділені жителі села Пакуль. *Тітка Дора* часто є просто *тіткою*. Задля лаконізму В.Дрозд поєднує детермінативи – *тітка з дядьком*; *дядько з тіткою* та використовує форми множинних заміників імен: *родина молодих Солом'яників*; *молоді Солом'яники* (тітка Дора, дядько Денис); *старі Солом'яники* (баба Одарка, дід Єврась); *старі й молоді Солом'яники*; *молоді та старі Солом'яники*; *Солом'яники* (вся родина – баба Одарка, дід Єврась, дядько Денис, тітка Дора). Часто замість імен вживаються антонімічні прикметникові заміники – *старі-молоді*, *тітко-дядькові*, *бабо-дідові*.

Описове наймення сприймається як заміник особового імені – контекстуальний антропонім – *дівчина з відривного настінного календаря*; *дівчина з настінного календаря*; *дівчина з календаря*; *дівчина в білому пуховому береті*; *дівчина з мудрими холодними очима*; *з-під білого пухового берета*, *дівчина* і т.д. Письменник 63 рази вживає ці конструкції з

домінантним словом **дівчина**, яке обрамлюють певні прикмети і ознаки (білий пуховий берет, мудрі холодні очі і т.д.). Тільки через певний період завершується низка заміників і перед нами постає літературний антропонім з конкретною адресацією: **Клава Литвин з 9 “А”**(1 ужиток). З персонажа-інкогніто вона перетворюється в поіменованій образ, представлений антропонімом в еліптованій формі **Клава** (9 ужитків). Такий прийом створює атмосферу потаємної невизначеності та фантазійності.

В.Дрозд змальовує, наскільки давнім є рід Михайла Решета, уводячи в текст твору пам'ятку XVII ст., яка розповідає про генеалогічне дерево роду Решетів. (... козак **Василь Решето**, ... жена его **Матрона Григорьевна**, ...дети: син **Семен**, ...жена **Федора Климова**, ...дочь **Февронія**, ...дочь **Феодосія**, ...он, **Василь Решето**, с предков козак). Така історична “пам'ятка” введена в антропонімний простір повісті з метою показати шанобливе, освячене народною традицією ставлення до імен, а також до їх варіантів диференційованих за віковими, родинними та іншими ознаками носіїв.

З такою ж метою в антропонімний простір повісті автор запроваджує особові множинні імена, які не мають конкретної адресації. Такий прийом дає змогу змалювати тяглість пакульського роду як цілком фантазмагоричну картину і водночас – як щось реальне, буденне. Названі денотати – це плід авторських роздумів, зумовлений індивідуальним світосприйняттям. Пор.: “*І злетілися до мене душі пакульців і було їх – мов зір. Пилипи, Андрій, Векли, Радивони, Вавили, Гани, Клими, Йосипи, Ганни, Мотрі, Михії, Олешки, Параски, Романи, Халимони, Тараси.... – без ліку, без часових меж*”. Множинна форма таких антропонімічних ланцюжків творить колективне наймення предків-попередників.

Розширюють і доповнюють антропонімний простір повісті “Ірій” імена історичних осіб та відомих літературних персонажів. Історичні імена з'являються у мовленні, мріях та фантазіях головних персонажів – Михайла Решета і дядька Дениса, який вигукує: “*Може, я – від самого Наполеона. Може, бабка моя – Марія Стюарт, англійська королева, про яку видатний німецький поет і драматург Шіллер написав книжку*”. Кузьма Перебендя, глузуючи з Михайла, зневажливим тоном заявляє: “*Ви можете стати Наполеоном, Бальзаком, Платоном, Чкаловим, Миклухо-Маклаєм, Македонським, ну ким ще? – окрім актора*”. Змішування ім'явжитків історичних осіб, які уславилися в різних сферах діяльності й належать до різних культур, створює кумедну ситуацію, що полягає у неймовірності ототожнення літературного персонажа з історичною особою і є цілком закономірним для химерного твору.

Використовуючи такі історичні імена, як **Свіфт, Пастернак, Колумб; Гітлер, Калінін** (по 1 ужитку), а також імена літературних персонажів (**Гулівер, Дон Кіхот, Тарас Бульба, Павка Корчагін**), автор визначає коло особистісних інтересів діючих осіб, зокрема Михайла Решета. **Колумб** – “першовідкривач”, і Михайло у своїх фантазіях порівнює себе з **Колумбом**. Багато схожого було і в житті В.Дрозда з **Дон Кіхотом**, про що він згадує в автобіографічному творі “Повість про повість”.

Змодельований іменний контраст виконує незаперечну стилістичну функцію – з одного

боку, персонаж М.Островського **Павка Корчагін**, реальні історичні постаті – **Гітлер**, **Калінін**, а з іншого – *якась там Гапка* – узагальнено типовий сільський онім, додамо, що це імена одного контексту. Таким чином, особові імена, які є згадуваними у творах В.Дрозда становлять значну частину антропонімічного простору повісті. Вони є своєрідним містком між історичним минулим та сучасним.

Отже, літературні антропоніми містять у собі конотативність, яка переважно зумовлена етимологічним значенням імені, а також актуалізацією асоціативно-образних зв'язків. Антропонімікон повісті заповнений “промовистими” іменами, що відображено у дисертаційних додатках. Повість “Ірій” нараховує 593 ім'яжитки, з яких 530 – однинні імена, а 63 – множинні. Художній твір має найуживаніші антропомоделі: “детермінатив + повне ім'я” (158 ужитків), “прізвище” 70 ужитків (41 множинних і 29 однинних), “детермінатив + гіпокористика імені” (67 ужитків), “повне ім'я” 40 ужитків (28 однинних і 12 множинних).

Четвертий розділ “**Антропонімія повісті В.Г.Дрозда “Балада про Сластьона”**” присвячено розгляду семантичної та стилістичної специфіки художнього антропонімікону.

Найцікавіші у повісті – форми травестування: вона побудована у вигляді 30 монологів, які виголошують 28 оповідачів. З певною динамікою двічі повторюються розповіді дружини персонажа та приятеля його батька. Отже, аналізований твір можна кваліфікувати як травестійну баладну пісню про Сластьона, де строфами є невеликі новелки-оповіді різних нараторів.

Іменування головного героя (Сластьон) має 19 варіантів, які виявляють себе у різних мовних конструкціях з різноманітним емоційно-експресивним забарвленням і вживаються 357 разів. Окрім цього, наявна і широка палітра апелятивних іменувань героя. Незвичайним у повісті є те, що нараторам також надано апелятивні називання, які набувають сенсу контекстуальних антропонімів.

Прізвище має і метонімічне перенесення (гурт хлопчаків – Сластьон → сластьончики): “*Він мав свиту свою із хлопчаків, ми їх звали **сластьончиками**”*; “*Йосьчина мати ..., вміла, це правда, різні коржики, пундики-прундики випікати. Йоська підгодовував ними своїх **сластьончиків**, що за нього задачки розв'язували*”. Форма множини тут перетворює власну назву на загальну, яка в даному випадку доповнюється виразними відтінками зневажливості.

Прізвище може переходити у множинний апелятив – **сластьони**, узагальнюючи характерні риси героя: “*Трудового люду у нас – без ліку, **сластьонів** – одиниці, і, врешті-решт, приречені вони на повільне вимирання*”. Отже, літературний онім може виходити за межі художнього твору і вживатися як продуктивний образ (пор.: альфонс, донжуан, донкіхот): “*Почали по селу сміятися, що він **сластєнят** висиджує, наче квочка*”. Апелятив *сластєнята* посилює комічний ефект і породжує оригінальне називання. Прізвище продукує й появу мікротопоніма: “*Височіє та вежа уже не перший рік над селом, сінажем у ній і не пахне... І зуть її люди **Сластьоновою***”. Прізвище Сластьон через похідний присвійний прикметник дає назву і будівельному об'єкту – **вежа імені Сластьона**: “*ту башту тепер називають*

пам'ятником Сластьону". Множинна ж антропоформула *Сластьони* нараховує 6 ужитків і переорієнтовує прізвище однієї особи на родину, рід: "*Ми, Сластьони, не простого роду*"; "*Сластьони пішки не ходили, а тільки їздили*"; "*Да, Сластьони пішли угору*" і т.д., поширюючи у такий спосіб актуалізовані ознаки на широке коло відповідних носіїв.

Отже, В.Дрозд вдається до відвертої травестії, пародіюючи перетворення звичайного імені у меморіальну власну назву. При цьому літературний антропонім зберігає своє об'єктивно-мовне власне значення, але разом з тим набуває додаткових оцінно-сміслових відтінків, у яких знаходить вираження гумористичне ставлення автора та негативна оцінка зображуваної дійсності. У персонажа навіть мова *сластьонівська*: "*Але я вже так навчився мову його сластьонівську перекривляти*". Мова Сластьона – це пародія на стиль "начальницької" мови, захарашеної штампами та порожніми фразами (*доведемо до потрібних кондицій; повернутися лицем до завдань* і т.д.).

Значенневий нюанс прозорої семантики прізвища переноситься на характер людини. Сластьон "прилипає" до потрібних людей (голови колгоспу), займається крадіжками, „ліпить" до рук усе підряд: "*Спершу про колгоспну машину, що, вважай привласнив. Про липкі руки*". Отже, Сластьон не розбійник, а просто дрібний злодюжка з портфелем, що максимально увиразнено прізвищем.

Головний персонаж має повне офіційне наймення *Йосип*. Так називає його мати, хрещений батько, дружина, голова колгоспу: "*А мій Йосип багна не міситиме, мій поступать іде...*"; "*І казала ж казала Йосипу, що не хочу з ланки йти*". Таких іменувань *Йосип* зафіксовано (16 ужитків).

Семантична ж амплітуда квалітативного імені – *Йоська*, що має конотативне емоційно-експресивне забарвлення становить 46 ужитків 14 нараторами. Ім'я *Йоська* вщерть заповнене насмішкувато-негативним відтінком значення, різноманітними емоційними нашаруваннями: заздрістю; гнівом, люттяю; фамільярністю: "*Зачекай, Йосько, поїсть голова – тарілки вилижеш!..*"; "*Бачу, Йоська і тут дурніших шукає*"; "*Стій, Йосько, стій та принюхайся хоч до кінця світу...*"; "*І Йоську, сусіда свого, жаліла*". Тут ім'я художньо обігране, хоч у реальному житті села така форма імені є цілком нейтральною.

Ужиток гіпокористичної форми *Йося* становить 12 ужитків: "*Бачу, Йося сам не свій*"; "*І не Йося я тепер, та ще й на людях*" і т.д. Варіативні однокомпонентні іменні форми – *Йоська*, *Йосип*, *Йося* у повісті мають 74 ужитки, і кожна із них заповнена виразовими емоційними і змістовими конотаціями (насмішкувато-негативними, ситуативно-в'їдливими, фамільярно-зневажливими, підлабузницькими, лицемірно-жалісливими, поважально-співчутливими, іронічно-жартівливими). Автор експериментує, шукаючи найвиразовішу форму особового імені, щоб найяскравіше показати головного персонажа у розмаїтті ситуацій.

Антропоформула "по батькові" (Македонович) головного персонажа *Йосипа Сластьона* – *Македонович* нараховує 18 ужитків. Вона входить у дво- і тричленну антропомодель і може функціонувати окремо, самостійно. Таке називання може бути знаком поваги, а також виявом

іронічного ставлення до поіменованого: “Що це ти, **Македоновичу**, кублилися? – питаю”. Ситуація увиразнює конотативність ужитку *по батькові*, продукуючи комічність, безцеремонність, фамільярність, іронічність, яка підкріплена вживанням займенників (мій, ти, наш): “*Бачу, нервує мій **Македонович***”; “*Ось наш **Македонович** вище клубу, вище тополь у саду...*”.

За частотністю вживання двокомпонентна антропоформула повне ім’я + по батькові (Йосип Македонович) посідає друге місце після прізвища і має 58 ужитків (18 нараторами). Не завжди така формула позначає пошану: “*Ти, **Йосипе Македоновичу**, не симфонь, говори до діла, чому досі корівники не відремонтовані...*”. Двокомпонентні автроповжитки мають ще й такий вигляд: 1) квалітативне ім’я + по батькові → Йоська Македонович – 4 рази; 2) гіпокористичне ім’я + по батькові → Йося Македонович – 3 рази; 3) квалітативне ім’я + прізвище → Йоська Македонський – 2 рази; 4) квалітативне ім’я + прізвище → Йоська Сластьон – 1 раз. У кожному окремому контексті ці антроповжитки є індикаторами характеристики головного персонажа.

Трикомпонентним власним ім’ям *Йосип Македонович Сластьон* (9 ужитків) переважно називає себе сам Сластьон. Щоб з’ясувати стилістичне навантаження даної номінації, необхідно глибоко проникнути в контекст твору. Часто В.Дрозд стандартним антропонімам надає нестандартного, іноді навіть дещо химерного сенсу. У селі людина майже ніколи не представляється трикомпонентним іменем, а Сластьон веде себе саме так: “*Я – **Йосип Македонович Сластьон**, начальник по будівництву у місцевих масштабах поки що*”, що увиразнює самооцінку героя.

Два рази персонаж представлено антропоформулою *Йося Македонович Сластьон*, де замість повного імені виступає гіпокористичний варіант. Контекст, у якому вживається ця формула, гумористично наснажений: “*...глядь - а край столу сидить **Йося Македонович Сластьон** у повній міліцейській формі, кобура розщепнута і стрілячка в руці*”.

Тричленна антропомодель, наповнена емоційною експресією, нараховує 13 ужитків (*Йосип Македонович Сластьон* (9), *Сластьон Йосип Македонович*, *Йося Македонович Сластьон* (по 2 ужитки). З кожною новою інформацією про головного героя відкриваються все нові аспекти його життя, увиразнюються його характерні властивості. Розвінчуючи “портфельну хворобу” Сластьона, письменник створює символічний образ: фантазмагоричний відліт персонажа на небо не обнадіює в тому, що він зовсім зникне. Алегорія перевтілення літературного персонажа в *стовп*, а в перспективі й у *світлофор* вказує на те, що Сластьонів у реальному житті не так легко позбутися. Створений В. Дроздом образ Сластьона – це максимальне художнє узагальнення, семантично й стилістично досконалий символ, увиразнений різноманітними антропоформулами.

Історія життя Сластьона вказує на те, що “*родовід **Йосипа Сластьона**, сином **Македона** у метриках зі слів матері записаного, такий, що він – од **Уповноваженого***”. Тут загальна назва вживається у ролі власної (пишеться з великої літери): “*Коли ж присилають у наше село **Уповноваженого**. Раніше приїздили такі **уповноважені**, що той – по м’ясу, той – по облігаціях,*

той – по тютюну, той – по сівбі та жнивах; були **уповноважені** окремо по гичці, окремо – по буряках, по зерну були **уповноважені** і – по соломі”. Як бачимо, загальна назва вживається з малої літери у множині, а назва в однині називає конкретну особу (*уповноважені* – *Уповноважений*), створюючи комічний ефект у дусі В.Дрозда “Тільки й лишилося від **Уповноваженого**, що наш **Йосип Македонович**”, що сприймається нетрадиційно.

У повісті наявні, окрім згаданого прізвиська *Македонський* і *Гнойок*. Прізвисько *Гнойок* сприймається оповідачем – київським шофером як особиста образа, за що він називає Сластьона – *Македонським*: “Аж чую, **Гнойок! Гнойок!** Думаю – сниться. А це нас так по-вуличному в селі прозивали – **Гнойками**”; “Тут би Сластьону і примовкнути. А **Македонський** затався своє довести”. Прізвиськом *Гнойок* могли прозвати на знак бідності. Прізвисько *Македонський* трагестійно збігається із славнозвісним антропонімом Олександром Македонським, яке Сластьон одержав, коли проходив строкову службу в армії. Воно перегукується з іменем по батькові закономірно, оскільки Йосип мав велику жагу до керівництва. Отже, прізвисько – це індивідуалізуюче позначення літературного персонажа. Прізвиська є невід’ємною рисою сільського народного антропонімікону. Художня мотивація вжитку прізвиська полягає в тому, які актуальні риси воно виокремлює в характеристиці персонажа.

Індивідуально-авторська характеристика головного героя увиразнюється антропонімами варіаціями в бінарній опозиції *Сластьон* – *наратори*. Доведено, що перший компонент цієї опозиції антропонімічно барвистий, який представлений різноманітними антропомоделями та їх численними апелятивними заміниками (*стерво, індик, кугут, валянок, квочка, бусол, гриб грибом* і т.д.). Варіативність імені головного героя залежить від суб’єктивного погляду наратора, який і визначає цей ім’явжиток. Наратори підмічають у поведінці головного персонажа все: його дії, поведінку, настрій, звідси така численна промовиста іменна парадигма, яку подано в дисертаційних додатках (табл. “Ієрархія іменувань Сластьона різними нараторами”).

У повісті В.Г.Дрозда нараторів 28 (троє частково поіменовані – це *Гнойок, Сонькашинкарка, Сластьониха*), усі вони різні за характерами, уподобаннями, професійною діяльністю (від браконьєра до голови колгоспу). 25 нараторів не мають власних імен. Усі вони поіменовані апелятивно: *колишня колгоспна кухарка; сусід, колгоспний тракторист; хрещений батько; робітник на баржі-цистерні Дніпропетровського пароплавства; хазяйновитий сусід; колишній бригадир будівельної бригади; бауер; завклубом; голова колгоспу; завгар; улеслива сусідка-пенсіонерка; дід-пенсіонер; завмаг; колгоспна доярка; завідувач Будинку культури; пролетар-колгоспник аграрно-промислового напрямку, потім – бригадир будівельної бригади; голова народного контролю; сокирник; мисливець по ліквідації бродячих собак; сусідка, продавщиця в сільмазі; дочка-десятикласниця; пенсіонер-браконьєр; колгоспний агроном; прибиральниця клубу; ошукана старенька бабуся*. В образах безіменних персонажів автор дає можливість побачити головного героя під різними кутами зору, оцінити його, а також дати оцінку самому нараторові. В.Дрозд ставить нараторів у зручні умови: оскільки вони знають, що Сластьон зник,

то це робить їх розповіді відвертими. Вони безцеремонно, вільно і відкрито характеризують Сластьона, не приховуючи нічого від читача, але разом з тим і самохарактеризуються.

Доречно використані імена історичних осіб не тільки розширюють антропонімний простір, але й стилістично урізноманітнюють художній твір, виявляючи яскраву характеристичність. Так, хизуючись начитаністю та грамотністю, Сластьон згадає імена видатних філософів – **Фалеса і Бекона**. В'їдлива іронія полягає в тому, що ім'я **Фалес** вимовляється як **Хвалес** (від *хвалитися*, що притаманно самому Сластьону): *“Як казав Хвалес, найважче – пізнати себе...”*. Цитуючи іншого філософа, заявляє: *“Великий Бекон казав: “Знання є сила...”*, на що оповідач в унісон Сластьону відповідає: *“– А великий Голсуорсі казав, здається так: “Нема нічого шкідливішого, аніж пень, якому запаморочили голову”*. Отже, Сластьон, у якого *“грамоти тої – як шерсті на коліні”*, приписує Фалесу те, чого він не говорив, а Бекону – тривіальну, порожню фразу.

Проведений аналіз дає змогу зробити такі **висновки**:

1) жанрові традиції химерності вплинули на добір онімів, хоч літературна антропонімія В.Дрозда – це реальні сільські найменування. Прізвища літературних персонажів з яскраво вираженою семантикою посідають пріоритетне місце в художніх творах письменника (Зеленок, Когут, Півень, Трав'янок, Плюта, Решето, Солом'яник, Політайло, Пасічник, Сластьон і т.д.);

2) досягнувши максимальної лексико-стилістичної виразності у художньому творі, власна назва редукує суто номінативну функцію, приймаючи натомість оцінно-характеризуючу, експресивно-виражальну, індивідуалізуючу, естетичну функції, що увиразнює художню ідею твору;

3) у процесі вивчення літературної антропонімії В.Дрозда з'ясовано її специфічні ознаки: химерність оніма, своєрідність сільської антропонімії, художня мотивованість зв'язку оніма і характеру, контрастність оніма і внутрішнього світу персонажа, психологізм та символізм імені у творі;

4) визначальними ономастичними рисами химерності творів В.Дрозда є: 1) асоціативне сприймання імен; 2) фольклорність; 3) реальність антропоніма у нереальних подіях; 4) історизм як неперервність процесу життя (містифікований погляд на світ і людину в ньому);

5) активно використовуються заміники імен, з метою поглибленої характеристики персонажа, набуваючи ролі контекстуальних антропонімів. Роль заміників полягає в тому, що вони урізноманітнюють авторські характеристики поіменованих героїв. Повість “Ірій” нараховує 63 ужитки контекстуальних антропонімів. У повісті “Балада про Сластьона” 25 нараторів репрезентовано безіменно і тільки 3 мають неповні іменні позначення. (*Сластьониха, Сонька-шинкарка, Гнойок*);

6) підсилювальною ознакою онімії химерних творів В.Дрозда є: 1) широке поєднання її з просторічною лексикою, порівнянням; 2) нанизування антропонімічних рядів та паспортизація побутових реалій; 3) онімічна гра, обігрування онімів у фразеологізмах, прислів'ях, приказках; 4) пародіювання інших мовних стилів.

7) у творах В.Дрозда наявні імена реальних історичних осіб. Вони також належать до літературних антропонімів. Це **Ковпак, Фалес, Бекон, Платон, Боттічеллі, Свіфт, Менделєєв, Вагнер, Голсуорсі, Лев Толстой, Грінченко, Єсенін, Пастернак, Тарапунька**, які використовуються у відповідності до химерних скерувань творів В.Дрозда.

Отже, літературна антропонімія митця є образотворчою, індивідуалізуючою, оцінною, психологічно вмотивованою, інформативною та асоціативною. Переважно це сільський реальний антропонімікон, у якому і контекстуальні номінації уяскравлюють персонажів, надаючи їм реальної достовірності та максимальної виразовості.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Шестопалова Л.Д. Антропонімія оповідання В.Г.Дрозда “Повернення Йоськи” // Записки з ономастики. Зб.наук.праць. – Одеса: Астропринт, 1999. – Вип. 2. – С. 71-76.
2. Шестопалова Л.Д. Роль антропонімів у змалюванні персонажа: образ тітки Дори у повісті В.Г.Дрозда “Ірій” // Записки з ономастики. Зб.наук.праць. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 92-98.
3. Шестопалова Л.Д. Антропонімія повісті В.Г.Дрозда “Балада про Сластьона” // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, 2001. – Вип. 37. – С. 231-234.
4. Шестопалова Л.Д. Повість В.Г.Дрозда “Балада про Сластьона”: ономастичні спостереження // Записки з ономастики. Зб.наук.праць. – Одеса: Астропринт, 2001. – Вип. 5. – С. 68-74.
5. Шестопалова Л.Д. Форми іменування головного героя повісті В.Г.Дрозда “Ірій” // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Ізмаїл, 2001. – Вип. 10. – С. 210-214.
6. Шестопалова Л.Д. Антропонімія роману В.Г.Дрозда “Вовкулака” (“Самотній вовк”) // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2002. – Вип. 12. – С. 198-202.
7. Шестопалова Л.Д. Антропонімний простір повісті В.Г.Дрозда “Ірій” // Записки з ономастики. Зб. наук.праць. – Одеса: Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 106-114.

АНОТАЦІЯ

Шестопалова Л.Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В.Г.Дрозда). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова, Одеса, 2006.

На широкому ілюстративному матеріалі вперше досліджено антропонімний простір творів Володимира Григоровича Дрозда. У дисертації з'ясовано основні функції оніма та

специфіку його зв'язку з апелятивним позначеннями особи (контекстуальна антропонімія) в художній спадщині письменника. Зафіксовано, що власна назва, досягнувши вершин лексико-стилістичної виразовості, поступово послаблює номінативну функцію, набуваючи оцінно-характеристичних, експресивно-виразових, інформативних, образотвірних функцій тощо. Ім'явжиток глибоко продуманий автором і щільно вмонтований у контексти творів.

Антропонімія В.Дрозда побудована за зразком реального сільського антропонімікону. Онімія творів письменника є художньо мотивованою, контрастною, символічною і навіяною традиціями химерної прози. Химерність оніма полягає в тому, що автор максимально увиразнює сміхову, бурлескно-травестійну лінію у творах, акцентуючи на суто національній самобутності характеру персонажа. Уведення реальних антропомоделей у фантазмагоричну площину твору є одним із найголовніших ономастичних факторів ідіостилу В.Г.Дрозда.

Ключові слова: антропонім, антропомодель, антропонім контекстуальний, антропонімний простір, апелятив, онім, химерність оніма.

АННОТАЦІЯ

Шестопалова Л.Д. Специфика антропонимов в причудливой прозе (на материале творчества В.Г.Дрозда). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Одесский национальный университет им.И.И.Мечникова, Одесса, 2006.

В диссертации рассматриваются специфические особенности литературной антропонимии в причудливой прозе разножанровых произведений В.Г.Дрозда. Антропомодели анализируемых произведений – это доминанта, которая внутренне организует художественный текст. Функционирование антропонимов осуществляется в необычной художественной фантазмагорической плоскости – реальные персонажи действуют в нереальных условиях.

Результаты анализируемых литературных антропонимов в творчестве В.Дрозда доказывают, что яркое и действенное имя персонажа позволяет с наибольшей силой выразить ту или иную объективную и субъективную художественную информацию. Имя в произведениях В.Дрозда имеет широкую информационную и эмоциональную амплитуду. Один и тот же антропоним может выполнять множество различных функций, насыщенных всевозможными коннотативными оттенками.

В рассказах В.Дрозда исследуется каждый антропонимический компонент, а также контекстуальные антропонимы, иллюстрирующие характер поведения, убеждений, взглядов и жизненных позиций персонажей, которые находятся в устойчивой гармонии с развитием действия, чем и вызвана высокая степень именной вариативности.

Собственные имена, фамилии и прозвища в повестях и рассказах проанализированы с точки зрения их коннотативных особенностей, которые выразительно характеризуют персонаж,

сочетаясь с этимологическим значением имени, которое эффективно влияет на выразительность онима в произведении. Причудливое переплетение химерного онима с реальным дает возможность выделить ряд существенно важных стилистических функций антропонимии: оценочно-характеризующую, экспрессивно-выразительную, индивидуализирующую и др.

В заключении сделаны выводы о том, что специфика антропонимии В.Дрозда определяется 1) ассоциативным восприятием имени; 2) фольклорностью – приближением небылицы к фольклорному образу; 3) употреблением реального антропонима на фоне нереальных событий; 4) историзмом как непрерывностью процесса жизни (шутливо мистифицированный взгляд на окружающий мир); 5) философской непостижимостью времени и пространства, а также имени в нем.

Таким образом, фантасмагорическое литературное антропонимное пространство В.Дрозда охватывает целый ряд своеобразных антропомоделей, которые составляют особый и уникальный ономастический идиостиль выдающегося украинского писателя – В.Г.Дрозда.

Ключевые слова: антропоним, антропомодель, антропоним контекстуальный, антропонимное пространство, апеллатив, оним, химерность онима.

SUMMARY

Shestopalova L.D. Specific character of anthroponyms in chimerical prose (in the works of V.G.Drozd), – Manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Sciences in Philology. Speciality 10.02.01 – the Ukrainian language. – Odesa Il'а Mechnikov National University, Odesa, 2006.

Anthroponymic space of V.Drozd's works has been analyzed on a wide illustrative material for the first time. The main functions of onyms and the specific character of their connection with appellative signification of people (contextual anthroponymie) are under investigation in the thesis. It was established that the proper name, having achieved the uppermost lexico-stylistic expressiveness, gradually weakens its nominative function, gaining instead such functions as evaluative, characterizing, expressive, informative and others. The use of names is well thought of and included into the context of the works.

Anthroponymie of V.Drozd is constructed according to the real countryside anthroponymicon. The use of onyms in the analyzed works is artistically motivated, contrastive, symbolic and brought forth by chimericity. Onym chimericity lies in the fact, that the author follows humorous, burlesque and travesty lines in his works, giving emphasis to purely natural original character of the personage. The introduction of real anthroponymic models into the phantasmagoric body of his prose works is one of the main onomastic factors of V.Drozd's individual style.

Key words: anthroponym, anthropomodel, contextual anthroponym, anthroponymic space, appellative, onym, onym chimericity.